

MESTO IN TRG NA MEJI/
GRAD I TRG NA GRANICI
9. VZPOREDNICE MED SLOVENSKO IN
HRVAŠKO ETNOLOGIJO /
*9. HRVATSKO - SLOVENSKE ETNOLOŠKE
PARALELE*

mednarodni simpozij / *međunarodni simpozij*

POVZETKI / SAŽETKI

Kozjansko
25. - 26. maj 2006

Organizator:

SLOVENSKO *etnološko* DRUŠTVO
SLOVENE *ethnological* SOCIETY

Soorganizatorja:

hed

hrvatsko etnološko društvo croatian ethnological society

Kozjanski park

I. tematski sklop:

**RAZISKOVALNE NALOGE Z INTERETNIČNIM ALI
SICERŠNJIM PRIMERJALNIM VIDIKOM PROBLEMATIKE
OBMEJNEGA PREBIVALSTVA IN KULTURE /
*PROJEKTI I MEĐUETNIČKA ISTRAŽIVANJA
STANOVNIŠTAVA I KULTURE***

Silvester Gaberšček, sekretar, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo RS:
INTERREG projekti

Alenka Černelič Krošelj, Valvasorjev raziskovalni center, Krško: Dediščina Posavja kot vir projektnih in poslovnih idej

V prispevku bom predstavila nekaj projektov, ki so potekali v okviru več institucij: Valvasorjevega raziskovalnega centra Krško, Centra za razvoj podeželja Posavje, Regionalne razvojne agencije Posavje, Občine Krško. Projekti so izhajali iz okolja oziroma so povezani tako s preteklostjo in dediščino, še bolj pa so usmerjeni v prihodnost. Vse zgodbe pa so tesno povezane tudi z načinom življenja obmejne regije, kjer se prepletajo ljudje iz mest na meji (Brežice, Krško, Kostanjevica) in ljudje iz vasi obmejnega pasu ob rekah Krka in Sava ter ljudje iz Gorjancev na slovenski strani in Žumberka na hrvaški strani.

V prvem delu bom predstavila projekte, ki so bili izvedeni, projekte, ki čakajo na odobritev in projekte, ki so bili pripravljani in neodobreni, v drugem delu pa projekte, ki jih načrtujemo v prihodnosti in so evidentirani kot tisti, ki jih potrebujemo oziroma so delno že pripravljani. Prvi projekt čezmejnega sodelovanja ima korenine v taboru Zoisovih študentov v Podbočju, ki je potekal leta 2004 z naslovom Zgodbe z Gorjancev. Pomemben del teh zgodb je preplet življenja prebivalcev obeh strani hribovja, slovenskih Gorjancev in hrvaškega Žumberka. Ob raziskovanju stikov smo obiskali tudi Žumberak inb se seznanili z delom institucije, ki skrbi za Žumberak – Park prirode Žumberačko – Samoborsko gorje.

Tako smo na osnovi videnega in raziskanega ter na osnovi želja prebivalcev Gorjancev na razpis Donacijska shema za pripravo projektnih predlogov na slovensko-hrvaškem obmejnem območju

Program Phare 2003 Ekonomska in socialna kohezija - SNP 2003 SI. 2003/004-938-22 pod okriljem Občine Krško sodelovali pri prijavi projekta Zimsko letni ŠRC Planina septembra 2005. S kratko vsebino in nalogami partnerja Valvasorjevega raziskovalnega centra Krško bom predstavila izhodišča in cilje projekta.

Predstavila bom projekt obnove Valvasorjevega kompleksa v Krškem in možnosti za sodelovanje na osnovi obmejnih oziroma čezmejnih programov - gre za načrtovani projekt, ki do danes še ni dobil širše družbene podpore in temelji na oblikovanju skupnega in celovitega upravljanja z nepremično kulturno dediščino, načeloma lokalnega pomena, a trdno povezanega s širšim okolje, ki sega tudi do Zagreba in dlje.

Kot etnologinja sodelujem tudi v projektih Centra za razvoj podeželja Posavje. V zadnjih treh letih je moje delo seglo na različna področja - od izobraževanja oziroma seznanjanja s temeljnimi pojmi, ki opredeljujejo kulturno dediščino do sodelovanja pri različnih poskusih oblikovanja skupne blagovne znamke, oblikovanju kriterijev za uvrstitev pridelkov in izdelkov in oblikovanja ter izvedbe Kataloga izdelkov s Posavskega podeželja. Z raznovrstnimi delavnicami sem sooblikovala tudi različna izobraževanja v okviru Šole podjetništva in turizma v organizaciji omenjenega centra in Zavoda Vrbov log, Brezovska gora.

V Posavju, kjer se srečujemo z visoko stopnjo brezposelnosti, predvsem žensk, ki so delale v tekstilni industriji, se delo v okviru Centra za razvoj podeželja Posavje usmerja v razvijanje in oblikovanje novih podjetniških idej in potencialov, ki bi združevala sposobnosti ljudi in bogato dediščino. Poleg konkretnih predlogov je nujno opraviti tudi nekaj raziskovalnega dela oziroma odkrivanja raznovrstnih spretnosti, ki so še »zakrite«. V interdisciplinarno zasnovanih projektih je nujno sodelovanje etnologije oziroma strokovnjakov s področja kulturne dediščine. V okviru Valvasorjevega raziskovalnega centra Krško v letu 2006 prevzemamo tudi del skrbi za oživitve mestnega jedra Krško, kar je delno povezano tudi z drugimi sodelavci VRC, ki so pripravili in izvedli ustanovitev Fakultete za logistiko Celje-Krško, ki je začela z delom v študijskem letu 2005/2006, v letu 2006 pa se pripravlja ustanovitev Fakultete za energetiko v Krškem in Fakultete za turizem v Brežicah, obe v okviru Univerze v Mariboru in s sedeži v starih mestnih jedrih Krškega in Brežic.

dr. sc. Jadranka Grbič, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb:
Populacijska dinamika na hrvatsko-slovenskoj granici: primjer širega pokupskog područja - pregled istraživanja

Na temelju terenskoga istraživanja o migracijama, translokalizmu i osjećaju pripadnosti i identiteta stanovnika Žumberka, koji žive između dvije države, Hrvatske i Slovenije, kao i treće migracijske sredine, nastoji se promišljati o različitim teorijama istraživanja identiteta (kulturnoga, etničkog, nacionalnog, pluralnog itd.). Analiziraju se osnovne razlike u teorijskim pristupima u starijoj te novijoj etnoantropološkoj praksi u Hrvatskoj, u usporedbi sa istom u etnoantropologiji zapadnoeuropske i američke provenijencije. Ukazuje se na polarizacijsku razliku različitih teorijskih pristupa i njihovih dometa. Promišljaju se teze eminentnih etnologa i antropologa iz druge polovice dvadesetoga stoljeća, koje su na početku ovoga milenija, čini se, najprimjenjivije u istraživanju identiteta u uvjetima neoliberalne globalizacije. Slijedom toga - na temelju empirijskih iskustava - nudi se teorijski model istraživanja identifikacijskih procesa današnjice, primjenjiv na istraživanja regionalnih identiteta.

doc. dr. Duška Kneževič Hočevar, Inštitut za medicinske vede, ZRC SAZU, Ljubljana:

Populacijska dinamika ob slovensko-hrvaški meji: primer širšega obkolpskega prostora

Uveljavljanje schengenskega režima, še posebno pa implicitnega imperativa o poseljenosti obmejnega prostora, je aktualiziralo vprašanja v zvezi s poseljenostjo obmejnega prostora in posledično z gibanjem obmejnega prebivalstva med Slovenijo in Hrvaško. V tem oziru so se raziskovalci t.i. slovenske strani bilateralnega projekta Populacijska dinamika ob slovensko-hrvaški meji: primer širšega obkolpskega prostora osredotočili na raziskovanje gibanja prebivalstva na lokaciji obkolpskega obmejnega območja med Slovenijo in Hrvaško v diahroni (zadnjega stoletja in pol) in sinhroni perspektivi. Da bi zadovoljivo in čim bolj kompleksno pojasnili že več kot očiten proces depopulacije na izbrani lokaciji, zlasti na hrvaški strani meje, so pojave t.i. naravnega gibanja prebivalstva (rodnost, smrtnost), migracij in poročnosti kot tudi njihovega medsebojnega družbenega razmejevanja in razlikovanja (na primer odsotnost sklepanja medsebojnih zakonskih zvez kljub vztrajnemu čezmejnemu pretoku ljudi), razlagali v širšem družbeno-zgodovinskem kontekstu. Ljudje na prostoru današnjega Žumberka, Bele krajine in Obkolpja so namreč vseskozi živeli z različnimi mejnostmi (npr. med Kranjsko in civilno Hrvaško; med civilno upravo Kranjske in Hrvaške v opoziciji z vojaško upravo Vojne krajine; med katolištvom, grkokatolištvom, pravoslavjem), kar je me drugim vplivalo tudi na to, da imajo procesi nacionalnih integracij v tem prostoru specifične lastnosti in posledično tudi prebivalstvena dinamika.

Z analizo državno-pravne in upravne zgodovine, dostopnih statističnih podatkov in podatkov zbranih na terenu (pogovori z informatorji) so sodelujoči na projektu skušali razložiti proces oblikovanja mejnosti prebivalstva Žumberka in Bele krajine, še posebno pa grkokatoliške skupnosti, s študiji primerov pa so primerjali čezmejne poročne strategije na območju zahodnega Žumberka in Gorjancev. V tem oziru so raziskovalci presojali tudi ne/prisotnost in ne/ujemanje političnih in administrativnih meja z drugimi družbenimi razmejevanji obmejnega prebivalstva samega.

dr. sc. Jelka Vince-Pallua, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb:

»Kad sam ja bio mlad uopće hrvatski nisam znao« - Talijani zapadne Slavonije i problemi identiteta

Rijetko je kome poznato da u zapadnoj Slavoniji postoji talijanska enklava, talijanski maleni otok od nekoliko sela već preko stotinu godina. To su Talijani koji nisu - poput svojih sunarodnjaka na već dobro poznatom, osnovnom talijansko-manjinskom prostoru u Hrvatskoj, u Istri i okolnim područjima - smješteni na mediteranskom prostoru, nego su doprli dalje, dublje u hrvatski nacionalni korpus, u zapadnu Slavoniju. Autorica na temelju vlastitoga istraživanja: 1) na području zapadne Slavonije naseljenom talijanskom manjinom u selima Ploštine, Kapetanovo polje, Obrijež donja i Veliki Banovac te 2) u tzv. "Maloj Italiji" u Zagrebu raspravlja o pregrštu pitanja: tko su Talijani zapadne Slavonije, kakva im je sudbina bila dodijeljena ovih stotinjak godina te u kojem obliku i kako su se uspjeli održati u mjestima svoga doseljenja do današnjih dana; o načinu doživljavanja sebe i svoga identiteta; o tome što možemo danas, nakon Domovinskoga rata, zateći u talijanskim selima zapadne Slavonije i u kojoj je mjeri i današnja slika talijanske manjine postala odrazom i također dijelom uništene tradicijske kulture ovoga kraja. Poseban naglasak stavlja se na traženje znaka ili znakova koje ima/je imala ta talijanska enklava u Slavoniji koji bi mogao/mogli označiti njezin etnički identitet kao razlikovno sredstvo prema hrvatskom matičnom etnosu ili pak prema ostalim nacionalnim manjinama koje ih okružuju. Autorica, među ostalim, analizira jedan takav, naoko nevažan znak - konjsku salamu - koji je postao jedan od osnovnih znakova identiteta nastavši u povijesnom procesu upravo na ovim slavonskim prostorima doseljenja.

doc. dr. Mirjam Mencej, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofska fakulteta, Ljubljana:

Ljudsko izročilo o prostoru na Kozjanskem in v Obsotelju

Avtorica v članku prikaže folklorne pripovedi, ki jih je s študenti Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo posnela v letih 2000 in 2001 na območju Kozjanskega in Obsotelja. Na tem mestu je predstavljeno zlasti izročilo o posameznih krajih, značilnostih krajine in zgradbah na tem območju. Pripovedi pogosto razlagajo imena (ljudska etimologija), nastanek posameznih vasi, mest oz. trgov. Mnoge povedke govore o gradovih, ki jih je na tem območju kar nekaj, pa tudi o nastanku ali posebnostih cerkva, kapelic, znamenj ob poti. Veliko je pripovedi o zakladih, ki naj bi bili zakopani na različnih mestih na tem območju (najpogosteje govore o zlatih teletih), o podzemnih rovih, o pogreznjenih vaseh, cerkvah ali ljudeh, o nenavadno oblikovanih skalah (ajdovske žene in možje, okamneli ljudje) itn.

Anita Matkovič, Belokranjski muzej Metlika, Metlika:
Sobivanje različnih kultur na primeru Bele krajine (pokopališče kot etnološki vir)

Bela krajina je področje, kjer se že stoletja mešajo različne kulture in bolj ali manj uspešno sobivajo vse do današnjih dni. Do današnjih dni ohranjena materialna in duhovna dediščina pričata o bogati preteklosti Bele krajine in njenih ljudi. Do 12. stoletja je bila pokrajina v vseh ozirih Hrvaška. Pritok slovenskega prebivalstva je preprečeval širok pas pragozdov in hribovit svet na severu in zahodu. V 13. stoletju se je po zaslugi osvajanj in kolonizacije nemških plemičev meja med državama ustalila na reki Kolpi, kjer se je ohranila vse do današnjih dni. V 13. stoletju so slovenski priseljenci poselili vse dostopne in za obdelovanje primerne površine.

Manj zanimiva področja kot je Kočevska, neposredna soseda Bele krajine, so ostala neposeljena. To področje so v 14. stoletju kolonizirali nemški kolonisti. Prav ti nemški kolonisti, danes znani kot kočevski Nemci ali Kočevarji so zadnji nemški poljedelski priseljenci na Slovenskem. Kasneje so Nemci prihajali le še kot uradniki, obrtniki, rudarji in trgovci. S kočevskimi Nemci je tudi Bela krajina na svojem obrobju dobila nove prebivalce s katerimi je delila usodo do druge svetovne vojne.

Naslednji val neslovenskega prebivalstva je Bela krajina dobila z juga. Prva Turška osvajanja so s sabo prinesla tudi pravoslavne priseljence z Balkana, t. i. Uskoke, ki so se v Belo krajino priseljevali v 16. in 17. stoletju. Avstrijska država je načrtno naseljevala srbsko prebivalstvo na področje Žumberka. Ti prebivalci naj bi imeli pomembno obrambno vlogo pri turških vpadih (Vojna krajina). Tretjo skupino prišlekov predstavljajo Cigani oz. Romi (ironičen in ponižujoč predznak dobi izraz Cigan šele v 19. in 20. stoletju). Belokranjski Romi spadajo v skupino dolenjskih oz. hrvaških Romov. Najstarejši znan zapis z omembo Romov iz Bele krajine je šele iz leta 1738.

Osemnajsto in devetnajsto stoletje je tako Slovencem kot kočevskim Nemcem, Uskokom pa tudi Romom prineslo naravne katastrofe, kužne bolezni in epidemije, ki so zdesetkale prebivalstvo. Tako ene kot druge je zajel tudi val množičnega izseljevanja predvsem v Ameriko. Določene napetosti so med različnimi kulturami obstajale vedno, predvsem zaradi družbenih, kulturnih in verskih razlik oz. nepoznavanja in netoleriranja drugačnosti.

Predvsem po drugi svetovni vojni je zaradi ekonomskih razlogov, novo razvijajoče se industrije in posledično potrebe po delovni sili postala Bela krajina zanimiva tudi za prebivalce s področja takratne skupne države Jugoslavije.

Vsa ta skupna preteklost se še danes odraža na življenju Belokranjcev in ravno ta pisan konglomerat različnosti dela Belo krajino takšno kot je in jo bogati tudi za prihodnost.

Vsa ta različnost se odraža tudi na Belokranjskih pokopališčih, skozi katera sem želela pogledati na zadevo in ki so lahko dobrodošel vir tudi za etnologa.

mag. Marko Smole, Ljubljana:

Oblikovanje ideje o »Palčavi šiši« iz vasi Plešce na Hrvaškem kot etnološkem spomeniku

Predstavljen bo primer nastajanja končne ideje o projektu ureditve dela privatne stanovanjske zgradbe v Čabranski dolini, na meji med Hrvaško in Slovenijo v javno dostopno etnološko zbirko, pri nastajanju katere so s svojimi formalnimi in neformalnimi prispevki sodelovali tako hrvaški kot tudi slovenski etnologi in drugi strokovnjaki.

Projekt obnove stanovanjske hiše, pripadajočega dvorišča in gospodarskega poslopja, ki postopoma poteka že od leta 1989, ko je bila izvedena gradbena sanacija stanovanjskega objekta in nekaj let kasneje pripravljen prvi predlog za registracijo kulturnega spomenika, je dobila nov zagon po obisku kustosov Etnografskega muzeja iz Zagreba v jeseni leta 2003. V naslednjem letu je bil sprožen postopek za vpis celote nepremičnin v register kulturnih spomenikov, ki je bil končan lansko leto. Obenem pa je bila v razgovorih in obiskih etnologov in muzealcev z obeh strani meje oblikovana ideja o realizaciji predstavitve etnološke zbirke o življenju obmejne družine posestnika, trgovca in gostilničarja v drugi polovici devetnajstega stoletja. V začetku letošnjega leta je bil izdelan tudi katalog zbirke predmetov in s tem pripravljen pogoj za začetek postopka njene razglasitve za kulturni spomenik. Zbirka bo dostopna javnosti predvidoma od jeseni letošnjega leta naprej.

Projekt je v obmejnem okolju v katerem nastaja v zadnjem letu posredno sprožil kar nekaj pozitivnih sprememb v zavedanju o vrednosti lastne kulturne dediščine in možnostih njene uporabe v turistične namene, sprejemajo se načrti za ureditev pohodniških poti v okolici, močno so se omilile celo administrativne zapreke pri prečkanju maloobmejnega prehoda, ki je zaprl stoletja prehodno dolino...

**mag. Jasna Sok, Kozjanski park, Podsreda:
Zagreb, mesto sanj, želja in zaslužka**

Referat se nanaša na iskanje vira zaslužka in v nekaterih primerih tudi preživetja v Zagrebu. Center, kjer so v obdobju med obema vojnama številni prebivalci Kozjanskega iskali zaposlitve, je bil Zagreb. Marjan Žagar meni, da je bilo za to dejstvo več razlogov, med njimi pa je bil pomemben tudi geografski. Jugovzhodni del Kozjanskega že po naravno-geografskih značilnostih teži proti Sotli in ob njej navzdol proti tedaj edinemu večjemu gospodarskemu centru Zagrebu, ki je v tedanjem času bil sposoben sprejeti številno nekvalificirano delovno silo. Moški so se zaposlovali v večjih obrtnih delavnicah, v tovarnah, delali pa so tudi kot vrtnarji. Ženske so se zaposlile predvsem kot služkinje, kuharice, varuhinje, sobarice in natakarice. Iskanje takšne vrste zaposlitve je bila začasna in je trajala le nekaj let, običajno do poroke. Sicer pa so se tovrstne zaposlitve končale ob pričetku druge svetovne vojne.

V referatu bom skušala prikazati socialni položaj družin iz katerih so dekleta in fantje odhajali na delo v Zagreb, kaj jih je k temu navedlo, kako so si iskali veze in poznanstvo, njihovo vživljanje v mestno okolje in seveda posledice vpliva mestnega okolja na njihovo kasnejše življenje oz. vnašanje navad mestnega okolja na podeželje.

**Aleksej Gotthardi - Pavlovsky, HTV:
Špička, ritka, pa susjedi (Vršak, zadak i susjedi)**

Prezid je mjesto na sjeverozapadu Gorskog kotara, na samoj granici sa Slovenijom. Odmah iza granice nalazi se Babno Polje, Prezidu najbliže susjedno mjesto. Prezidanci i Babnopoljci stoljećima žive upućeni jedni na druge, pri čemu ih ne vezu samo susjedske, već i ženidbene veze. Stoga ce Babnopoljci rado na sam Uskrs doći u Prezid i prema običaju, sudjelovati u velikom, masovnom trkanju obojanim uskršnjim jajima. Svi se za taj događaj pripremaju tjednima unaprijed - pojedinci nabavljajući i spremajući i po 150 jaja. Taj „turnir bez pobjednika", koji traje od jutra do kasnog popodneva, duga je tradicija, čijeg se početka u tom kraju vise nitko i ne sjeća. TV emisija SPICKA, RITKA, PA SUSEJDE (VRSKAK, ZADAK I SUSJEDI) napravljena je u produkciji Programa za kulturu HTV-a, Odsjeka emisija pučke i predajne kulture (redatelj emisije je Alceo Marti, a urednik i scenarist Aleksej Pavlovsky). U njoj je prikazana izrada zignja (blagoslova) od bršljana i mačica, te njegova posveta u crkvi, na Cvjetnicu; izrada trad. uskršnjeg jela budla; priprema jaja, te veliki masovni turnir u trkanju jaja, na Uskrs u Prezidu. Narator: Mirko Bozidar Wolf, Prezid. U emisiji (osim naratora) sudjeluju članovi obitelji Lautar (iz Kozjeg Vrh, kraj Prezida), Franjo Turk (iz Prezida), te Darko Vesel (Hrvat), njegova punica Jozefa Sterle (Slovenka) i Dušan Ule (Slovenac) iz Babnog Polja.

2. tematski sklop:

**MESTA, TRGI IN NJIHOVA OKOLICA - ETNOLOŠKI VIDIK/
GRAD, TRG I NJEGOVA OKOLICA - ETNOLOŠKA
PERSPEKTIVA**

doc. dr. Vito Hazler, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana:

Vzhodnoslovenski trgi in njihova identiteta

S spremembami v političnem, gospodarskem in družbenem življenju so se v začetku in zlasti sredi 20. stoletja začeli spreminjati videz, struktura in vsebina slovenskega poselitvenega prostora. Zrahljala se je dokaj prepoznavna formalna razmejitev med vasmi, trgi in mesti, ki izvira iz visoko srednjeveških in zgodnje-novoveških poselitvenih osnov.

S poenostavljanjem poselitvene sheme na mestna in podeželska območja, ki jo na Slovenskem zagovarjajo ključne nosilke poselitve in urbanizacije (arhitektura, urbanizem, krajinska arhitektura, ekonomija, pravo, agronomija, sociologija), se je povsem izgubil pomen statusne porazdelitev krajev. Iz klasifikacij posameznih krajev je najprej izginil termin trg in pozneje še vas, ki se je formalno sicer ohranil, a le v povezavi z delitvijo na t. i. vaška in mestna naselja. Takšnim usmeritvam je sledila tudi spomeniškovarstvena zakonodaja, ki je v defnicijah omenjala le še mesta in vasi oziroma stara mestna in vaška jedra. Termin trg oziroma trško jedro je povsem izpadel, čeprav so številni trgi in jedra še vključeni v sezname naselbinske oziroma urbanistične dediščine. Namesto zgodovinsko utemeljenih opredelitev krajev se je iz tujih okolij razširila delitev na t. i. mestna in podeželska naselja, za vse kar ni mestno pa se je uveljavil vsebinsko ohlapen termin t. i. podeželje. Na takšno nekritično prenašanje tujih vzorov v domače okolje je v sedemdesetih letih s svojega zornega kota opozoril že Rajko Ložar, ki je v enem od sestavkov v Našem tedniku pisal o pomenu ledinskih imen ter to in druge vrednosti našega kulturnega izročila primerjal z ameriškim, kjer v označevanju leg posameznih zemljišč poznajo le šifre in številke.

Ohranjanje zgodovinsko pomembnih prepoznavnih sestavin prostora mora imeti svoj smisel. Nikakor se ne sme omejiti le na varovana območja naravne in kulturne dediščine, temveč se mora razširiti na vsa področja t. i. sonaravnega in trajnostnega razvoja, ki bi naj omogočal kakovostnejše in z naravo bolj povezano življenje. Etnologija si lahko v teh procesih pridobi pomembno mesto in razvije sebi lastne načine prepoznavanja poselitvenih oblik in s tem povezano rabo tal. S tem pa lahko sodeluje v njihovem ohranjanju in razvijanju.

Z analizo značilnih prvin nekaterih zgodovinsko pomembnih trgov v delu vzhodne Slovenije želi pričujoča razprava opozoriti na prostorske, vsebinske in formalno-pravne značilnosti in prepoznavnosti te vrste krajev ter na pomen prenašanja izsledkov o njihovih značilnostih v sodobno načrtovanje in urejanje prostora. Skupaj z vasmi in mesti so trgi del naše poselitvene zgodovine, del našega prostorskega razvoja in ključni povezovalni člen v bolj skladnem razvoju regij in države kot celote.

Trgi so v vsakdanjem življenju domačinov še vedno pomembno vgrajeni v zavest. Za Rogačane in okoličane je Rogatec s svojim jedrom še vedno trg. Podobno svoj kraj prepoznavajo Podsredčani, Kozjani, Pilštanjčani, Podčetrčani in Lemberžani. Vendar je opuščanje uradnih statusov trgov že pripeljalo do nejasnih samoopredeljevanj tudi o tem ali se Šmarčani še vedno prepoznavajo za tržane, in, če nekoliko razširimo, ali se Konjičani in Zrečani že imajo za meščane oziroma prebivalce mesta. Vzgoja domoznanstva, krepitev lokalne pripadnosti in ohranjanje tradicij so v vsakdanjem življenju zelo pomembni. Naši severni sosede Avstrijci te vrednosti cenijo in ohranjajo: že stoletje in pol lokalno samoupravo gradijo na mestnih, trških in navadnih manjših (vaških) občinah, saj upoštevanje tradicije krepi domovinsko zavest in med drugim prinaša izdatne dohodke na področju turizma.

**dr. sc. Valentina Gulin Zrnić, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb:
Graditelji grada: konceptualizacija jednog istraživanja grada**

S obzirom da u hrvatskoj etnologiji ne postoji sustavno istraživanje grada, niti korpus radova kojima bi se teorijski ili analitički promišljao i etnološki problematizirao grad, u izlaganju ću diskutirati o istraživanju grada polazeći od vlastitog istraživačkog iskustva i predstaviti okvire unutar kojih sam istraživanje izvela (simboličke zajednice, "stvaranje mjesta", fenomenološki pristup). Za razliku od sociološke tradicije koja je 1970-ih i 1980-ih raspravljala o "proizvodnji grada", današnja etnološka pretpostavka jest "konstrukcija grada" unutar koje je moguće promišljati grad kao proces, a odnos pojedinca i grada kao dinamičan. Nadalje, mnoga istraživanja suvremene kulture odvijaju se u gradu, pri čemu je grad, međutim, samo locus istraživanja, teren na koji se smještaju (inter)disciplinarno određene teme. Poimajući grad kao fokus istraživanja, i primjenom kvalitativne etnološke metodologije, korpus grada koja iz takvoga istraživanja proizlazi progovara o tome kako ljudi konstruiraju vlastito iskustvo urbanog života i osobne/grupne urbane identitete u međuigri definiranog fizičkog prostora grada, upisanih značenja, reprezentacija prostora, svakodnevne prakse, vlastitih očekivanja, imaginacije grada.

mag. Tanja Roženberger Šega, Muzej novejšje zgodovine Celje, Celje:
Zakaj v slovenskih muzejih ni urbane etnologije?

V referatu z naslovom Zakaj v slovenskih muzejih ni urbane etnologije, ki ga predstavljam v sklopu Mesta, trgi in njihova okolica - etnološki vidik, želim poudariti pomen oblikovanja strategij zbiranja in proučevanja predmetov in dokumentov potrošniške družbe v mestih in trgih v okviru muzejske etnološke stroke. Tovrstno področje je v nekaterih deželah Evrope že desetletja prepoznana praksa, medtem ko v Sloveniji vzpostavljanje odnosa etnoloških muzejev in kustosov etnologov do sodobnosti in urbanosti poteka izredno počasi. Vzrokov za velik razkorak med teorijo in prakso je veliko, velika zamuda muzejskega dela na tem področju pa že pomeni mnoge izgubljene in neponovljive priložnosti. Glede na osnovne funkcije muzeja bi si slovenska etnologija sodobnosti z muzejsko prakso lahko pridobila zanimive fonde različnih predmetov, fotografij, video dokumentacije ter drugih dokumentov časa, katerih izpovedna in dokumentarna moč daleč presega meje muzejskih ustanov. Kustos etnolog je nepogrešljiv pri raziskovanju in postavljanju razstav, ki prikazujejo t.im. novejšo zgodovino na ravni vsakdanjosti. Nujno potrebujemo posebna delovna mesta, ki bi jih zasedli kustosi za urbano etnologijo. Prav ti so lahko kronisti dogajanja v nekem mestnem okolju na eni strani in sproti raziskovalci vsega, kar izhaja iz kategorije urbanosti in sodobnosti. Vendar pa so v slovenskem muzejskem prostoru raziskovalci in dokumentaristi sodobnosti kustosi-zgodovinarji, ki delujejo na področju t.im. novejšje zgodovine. Toda, ali nismo etnologi že zdavnaj govorili prav o tem? So predstavniki drugih strok začeli reševati naloge, ki smo si jih, očitno pretiho, včasih celo edini zastavljali?

**Helena Rožman, Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki:
Pomen etnoloških sestavin pri oblikovanju modela razvojnega varstva
dediščine na primeru Kostanjevice na Krki**

Kostanjevica na Krki predstavlja, kot eno najstarejših mestnih naselij na Slovenskem, kulturno dediščino nacionalnega pomena. Mesto in njegovo vplivno območje se ponašata z elementi dediščine, skozi katere je močno prepoznavno v širšem prostoru. Po dolgem obdobju stagniranja in celo nazadovanja je Kostanjevica na Krki v 20. stoletju doživela pravi razcvet na kulturnem področju, kar je pripomoglo k raziskovanju in vrednotenju posameznih dediščinskih sestavin. Industrializacija v 70. letih je tudi tu doprinesla k razkrajanju tradicionalnih vzorcev načina življenja.

S prispevkom želimo osvetliti elemente družabnega življenja prebivalcev naselja v dvajsetem stoletju, ki nam v nadaljevanju lahko predstavljajo platformo za oblikovanje modela razvojnega varstva dediščine, ko lahko dediščinski elementi postanejo eno od izhodišč programskega oživljanja kulturnega spomenika. Izkušnje pri urejanju evropskih mest nam kažejo, da je pri usmerjanju njihovega razvoja v zadnjih desetletjih poudarjen celosten pristop in znotraj tega miselnega okvira nam lahko etnološka raziskava predstavlja eno od pomembnih izhodišč za izdelavo strategije bodočih ravnanj v obravnavanem kulturnem spomeniku.

mag. Vladimir Šlibar, Pokrajinski muzej Celje, Celje:
Prehrana na Kozjanskem v prvi polovici 20. stoletja

Osnova prehrane Kozjanskega, je do nedavnega temeljila na pridelkih osnovnih panog gospodarstva, predvsem na poljedelstvu in delno na živinoreji. Na tej gospodarski osnovi so bazirale jedi, katerih izbor in kvaliteta sta bila odvisna od mesta družine na socialni lestvici, življenjskega okolja in znanja gospodinje.

Prehrana na podeželju v tem območju je še v času prve pol. 20. stol. bazirala na žitih, stročnicah, krompirju in nekaj vrstah zelenjave, kot so npr.: zelje, repa, stročji fižol, grah itd. Sveže meso je bilo, vsaj na mizah večine podeželskega prebivalstva, le redkok gost, prav tako tudi perutnina. Največkrat so ga jedli le ob nedeljah in ob praznikih. Nekoliko več mesa je bilo na mizah večjih kmetij in pri nekaterih tržanih; pozimi, v času kolin in v času večjih poljskih del, pa se je njegova poraba vsaj začasno dvignila tudi drugod.

Pogosto so bili na mizah močniki, osnova zanje je bila lahko koruzna in ajdova ali pšenična moka. Gospodinje so jim dodajale tudi slive, jabolka, zelenjavo, kislo smetano, skuto itd. Pogosto so bili na mizi tudi žganci, največkrat so bili koruzni, ajdovi ali beli (mešani iz moke in krompirja). Tudi kašnata hrana ni bila redkost, npr.: ječmenova kot ričet in kuhana ali pečena prosena kaša. Kruh je v drugi polovici 19. in v 20. stol. postajal vedno pomembnejše živilo. Bistvena razlika med trgi in okoliškim podeželjem je bila vrsta moke iz katerega je bil narejen. Medtem ko so tržani največkrat uporabljali soržično ali pšenično moko, je podeželje zaradi pomanjkanja, soržični moki redno dodajalo tudi koruzno, ječmenovo, proseno ali pirino moko. Kruh iz čiste bele pšenične moke je bil na vaških mizah, podobno kot meso, redkok gost.

Osnovni dnevni obroki so bili zajtrk, kosilo in večerja. Spomladi, poleti in zgodaj jeseni, ko je bil dan daljši in dela težja, so imeli tudi malico.

Tudi v trgih na tem območju so bile prehrabne navade ljudi podobne, le da je bilo na mizi, odvisno od statusa družine, nekoliko več mesa kot na podeželju. Pomanjkanje mesa je nekoliko blažila mlečna prehrana, saj so bil mleko ali mlečni izdelki na mizi skoraj vsak dan.

Po razmahu gospodinjskega šolstva v letih pred drugo svetovno vojno ter po uvedbi gospodinjstva v osnovno šolo so se razmere počasi pričele spreminjati. Količina mesa na mizi se do časa po drugi vojni sicer ni bistveno spremenila, se je pa marsikje izboljšala kvaliteta prehrane zaradi uvajanja novih vrst zelenjave kot so npr. paradižnik, koleraba, cvetača, rdeča pesa itd., ter bolj smotrne in boljše priprave jedi.

Modernizacija prehrane in uvajanje novih sestavin prehrane pred in po drugi svetovni vojni je prinesla velike spremembe v prehrano ljudi v teh krajih.

Posebno velik napredek sta prinesla elektrifikacija domov ter uporaba hladilnih in zamrzovalnih naprav v kuhinjah. Največ je prav gotovo prispevalo povojno postopno izboljšanje socialnih razmer.

3. tematski sklop:
ETNOLOŠKA PROBLEMATIKA MEST IN TRGOV NA
KONKRETNIH PRIMERIH / ETNOLOŠKA ISTRAŽIVANJA
GRADOVA I TRGOVA UZ GRANICU

mr. sc. Božica Somek - Machala, Zagreb:
Klanjec i njegova tri trga

Naselje Klanjec zahvaljujući svom geografskom smještaju postaje trgovište, kao mjesto u kojem se održavaju sajmovi. Klanjec postaje središnjim naseljenim mjestom regije za trgovinu, razvoj obrta i upravnih funkcija. Oko crkve i Franjevačkog samostana od 1562. godine održavaju se sajmovi jedanaest puta godišnje sve do početka 20. stoljeća kada se sajmovanje premješta na novu lokaciju.

Kroz povijest, mjesto dobiva građevine za institucije javne i kulturne namjene, koje utječu na život u trgovištu, ali i na prostor šire regije s obje strane rijeke Sutle.

Mjesto, danas grad Klanjec, u svom urbanom širenju i novonastalim potrebama mjesta razvio je tri trga; od kojih su dva prvotno bila sajmišta, a danas su primjer urbanih etnoloških promjena mjesta.

Klanječki trgovi primjer su razvoja mjesta, njegovo novo formiranje arhitektonskog izgleda, društvenih promjena, načina utjecaja urbanog središta na okolicu i stanovništvo šire regije, te prožimanja utjecaja i s druge strane Sutle, kao granica dviju država.

U ovome radu korištena je dostupna arhivska grada Franjevačkog samostana, župe Klanjec, Državnog arhiva u Zagrebu i vlastita anketna istraživanja stanovnika Klanjca i okolnih mjesta, te ispitanika iz slovenskih mjesta: Orešje, Bizeljsko i Bistrica ob Sotli.

**mag. Marjetka Balkovec Debevec, Slovenski šolski muzej, Ljubljana:
Črnomelj v kulturnem in družabnem utripu (od druge polovice 19.
stoletja do druge svetovne vojne)**

Bela krajina je dežela na jugovzhodu Slovenije, ki meji na sosednjo Hrvaško, v pretežnem delu ju razmejuje reka Kolpa. Črnomelj je upravno središče Bele krajine, ki se skozi stoletja poleg belokranjskih vasi in trgov, povezuje in tekmuje z drugim mestom v Beli krajini, Metliko. V pričujočem prispevku je prikazanih nekaj elementov iz etnološke obravnave kulturnega in družabnega utripa v Črnomlju od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne. Namen tovrstne obširnejše raziskave je bila podrobnejša analiza družabnega življenja v Črnomlju v obravnavanem obdobju, ki bi lahko pomenila tudi osnovo za razvoj družabnih dogajanj v sodobnosti.

V prispevku so predstavljene splošne značilnosti življenja v Črnomlju, ki je v obravnavanem obdobju veljal za majhno podeželsko mesto, ko se je število prebivalstva gibalo od 1.000 do 1.900 ljudi. V začetku dvajsetega stoletja je bil po številu prebivalstva petindvajsetkrat manjši od Ljubljane. Večina prebivalstva v Črnomlju se je ukvarjala z manjšo obrtno dejavnostjo, ob tej praviloma še s kmetijstvom. V mestu je živela peščica višjega sloja (nekaj inteligence, uradništva in bogatejših posameznikov). Primerjava z večjimi mesti je privedla do ugotovitve, da večino glavnih pojavnih oblik družabnega življenja v večjih slovenskih mestih vsaj v obrisih spoznamo tudi v Črnomlju.

Pričujoči prispevek posebej nakaže nekatere vplive in medsebojne povezave prebivalcev Črnomlja s sosednjo Hrvaško. To sodelovanje je opazno na društvenem področju (narodna čitalnica, sokoli, gasilci), pri športu (nogomet), ob živahnem sejmskem dogajanju, na romanjih, pri preživljanju prostega časa na mejni reki Kolpi, ob posameznih izletih Črnomaljšev na Hrvaško (največ na morje: Sušak, Crikvenica), pri poučnih izletih črnomaljskih šolarjev z ogledom elektrarne v Ozlju idr.

Konkretna etnološka obravnava družabnega življenja v Črnomlju, mesta na obmejnem območju, nudi možnost za nadaljnjo primerjavo etnološke problematike mest in trgov na meji.

mr. sc. Lela Roćenović, Samoborski muzej, Samobor:

Dva fašnika u samoborskom kraju i trg kao mjesto povezivanja

U prvoj polovici 20. st. poklade, takozvani fašnik u samoborskom kraju izvodi se na različit način u gradu Samoboru od onog u okolnim selima. U gradu Samoboru odlikuje se najviše maskiranim pokladnim balovima u zatvorenim prostorima, a u okolnim selima izvođenjem magijskih obreda za plodnost i maskiranjem.

Obrtnik Josip Kompare u periodu od 1860. - 1885. godine postaje glavni organizator ophoda u Samoboru i trajno mijenja poklade u Samoboru i u formi i u sadržaju. On izvodi maske na trg i ulicu te uvodi takozvana alegorijska kola i jaku kritiku općih društvenih i posebice političkih prilika.

Takav fašnik sve više utječe na seosku okolicu, posebno od 1963. kada Turističko društvo preuzima organizaciju. Sela se u načinu obilježavanja fašnika sve više povezuju s gradom Samoborom da bi danas postali glavni nastavljači Kompareove tradicije.

dr. Marija Stanonik, Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU, Ljubljana:
Žiri na meji

Pojem Žirov obsega Žirovsko kotlino in njen obrobje, ki je geografsko na meji alpskega in geografskega prostora, kjer med drugim poteka tudi razvodje med Jadranskim in Črnim morjem. Geološko se to pozna v »belem in »rdečem« kamnu, kakor domačini razločujejo apnenec od z železom bogate permske kamenine. Od tod tudi v marsičem različna botanična odeja. Podnebje je na eni strani ostro celinsko, na drugi pa se že pozna blagi vpliv morja pa tudi zadnji sunki vipavske burje izza Mrzlega Vrha.

Preden so dobili to območje v fevdalno posest freisinški škofje (s središčem v Loki > danes Stara Loka, pozneje se prenese v današnjo Škofjo Loko) in še dolgo potem, je cerkveno sodilo pod oglejski patriarhat, dokler se tudi v tem pogledu ni uprava prenesla v nemški kulturni prostor (Freising blizu Münchna). Prva znana omemba Žirov in drugih krajev v njihovi župi je v loškem urbarju iz leta 1291 in so vse do sekularizacije 1803, ko je po naredbi cesarja Jožefa II Loško gospostvo prenehalo, spadale pod Škofjo Loko. Potem pa so nekatere veje oblasti prenesli zanje v Idrijo in Logatec, celo v Postojno.

Po prvi svetovni vojni so z rapalsko razmejitvijo med Italijo in prvo Jugoslavijo Žiri postale obmejni kraj, saj je nekaj krajev iz njene prejšnje občine prišlo pod Italijo. Dotlej normalni stiki med prebivalci so postali problem, otroci niso mogli več v žirovsko šolo, čeprav so si starši za to zelo prizadevali. V Žiri so se naselili srbski graničarji, financarji in žandarji so imeli zato večjo veljavo kot v drugih kraji. Zaradi pomanjkanja nekaterih živil in (ne)ugodne finančne menjave se je razvilo kontrobantarstvo. Nekdanja dekleta z Breznice so dogovorila, da se ne bodo dale premamiti ponudbam italijanskih vojakov in se še danes rada pohvalijo, da se edino one držale to obljubo. Bogoslovec z Breznice je namesto v Ljubljano odšel v semenišče v Gorico in namesto v Žireh, moral imeti novo mašo v Ledinah pod Italijo. Pevci iz Žirov so odhajali na Ledine pet in s tem izzivali Italijane. Od tod tudi nekaj obmejnih incidentov, tudi s političnim prizvokom.

Ravno zaradi te obmejne lege Žirov so tu v pripravi na II. svetovno vojno začeli graditi tako imenovano Rupnikovo linijo. Žiri so najprej zasedli Italijani, toda zaradi slabih izkušenj z njimi so domačini, od katerih so se potem nekateri odločili za partizane, odšli prosit, naj pride v Žiri nemška komanda. V Žireh pa so se ustavljale Gradnikova brigada in enote IX. korpusa (Jurišni bataljon), ki so se večinoma gibale na primorskih tleh, in Prešernova, ki je bila elitna gorenjska partizanska enota.

Presenetljivo je, da je nova jugoslovanska? ali lokalna? oblast sprejela status quo, ki ga je vpeljala italijanska okupacija teh krajev. Kraji, ki so bili pod Italijo izločeni iz žirovske občine, se nikoli več niso vrnili vanjo. Ostali so pod Spodnjo Idrijo in Idrijo. Občina (Krajevna skupnost) Žiri same in nekatere njene organizacije (na primer gasilna društva) pa so tudi iskala svojo širšo identiteto. Pravzaprav so jim jo vsiljevali od zgoraj. Večina prebivalcev ni mogla sprejeti, da bi hodili po opravkih na občino v Logatec, na specialne zdravstvene preglede v zdravstveni dom na Vrhniko. Zato so z nekaj revolucionarnosti organizirali referendum in se z njim priključili občini Škofja Loka. Reka Sora namreč teče proti Škofji Loki!

Članek želi predstaviti Žiri kot obmejni kraj, z geografskega, zgodovinskega, upravno-političnega, gospodarskega, jezikovnega in kulturnega vidika.

Katja Jerman, Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU, Ljubljana:
Nova Gorica - mesto na meji

V prvem delu prispevka želi avtorica nanizati odločilna zgodovinska dejstva po koncu druge svetovne vojne, ki so privedla do odločitve za gradnjo novega mesta na slovensko-italijanski meji. Po začetku uveljavitve sklepov Pariške mirovne konference (september 1947) se je na Solkanskem polju med Ledinami in Blančo začela gradnja novega mesta, ki so ga sprva imenovali nova Gorica, kasneje pa so levi prilastek zapisali z veliko začetnico. V območje, kjer so bile kmetijske obdelovalne površine, opuščeno italijansko pokopališče, opekarna, železniška postaja in nekaj hiš z gospodarskimi poslopji, so posegle delovne brigade, ki so v kratkem času močno spremenile podobo krajine. Sprva so zgradili široko magistralo in občinsko palačo ter začeli z gradnjo stanovanjskih blokov (t.i. ruski bloki), kamor so nastanili prve priseljence.

Avtorica se v prispevku sprašuje, ali te prve zametke Nove Gorice že lahko imenujemo mesto, glede na to, da velika večina prvotnih in priseljenih prebivalcev Novo Gorico opisuje kot ogromno gradbišče, in kot mesto pojmuje zgolj Gorico/Gorizio. V nadaljevanju opisuje rast in ustalitev vseh pomembnejših institucij v Novi Gorici ter hkrati prikazuje še vedno močno gospodarsko, kulturno in emotivno navezavo na Gorico/Gorizio ter polemizira z dejavniki, ki vplivajo na nastanek mesta. Prek časovne perspektive nato poda, kako se fizični prostor transformira v kraj (Low&Zuffiiga 2003), kako se vanj vnašajo in vpisujejo osebne izkušnje, predstave in osebni ter kolektivni spomini, in kako se prek teh procesov definira kraj in skupnost v določenem prostoru. Pri tem se strinja s Setho Low (1992), ki meni, da obstajajo različne stopnje občutenja prostora: 1. funkcionalni odnos (ki izpostavlja funkcionalno navezanost na kraj), 2. efektivni odnos (kjer se izkazuje (ne)zadovoljstvo s krajem) in 3. identifikacija s krajem. Ob koncu avtorica opozori na novo situacijo, s katero se soočajo prebivalci Nove Gorice ob vstopu Slovenije v EU (2004), ko se v javnosti večkrat producirana zamisel o dveh Goricah -enem mestu vpleta v njihove predstave in pričakovanja.

4. tematski sklop:
NOVE USMERITVE V SLOVENSKI IN HRVAŠKI
ETNOLOGIJI/
NOVA USMJERENJA HRVATSKE I SLOVENSKE
ETNOLOGIJE

dr. sc. Reana Senjkovič, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb:
Javni/politički diskurs o popularnoj kulturi u Hrvatskoj 1980-ih

U Hrvatskoj se sredinom 1984. povelala rasprava o »nizu otvorenih i kontroverznih ideoloških orijentacija u dijelu javnosti, posebno u pojedinim segmentima kulture i stvaralaštva«. Raspravu je, po posljednji put, povelala hrvatska socijalistička vlast, a prema uputama iz zaključaka 5. sjednice CK SKJ iz veljače 1983. i u skladu s »akcionim programom« što se osmislio na 10. sjednici CK SKH, koja se održala samo dva mjeseca kasnije. »Riječ je«, kako se ovdje naglasilo, »o idejnim kretanjima i pritiscima prvenstveno s desnih, građanskih idejno-političkih pozicija« koje da su, iako nisu zastupale »većinsko stanje društvene svijesti u kulturi i umjetnosti«, ipak bile »karakteristične i indikativne« i pridonosile su »pojavama nevjerice, defetizma i pasivnosti, idejne konfuzije, pa i zahtjevima (latentnim ili manifestnim) za revizijom [zajedničkog] revolucionarnog puta i samog socijalističkog sistema«. Na Savjetovanje o idejnoj borbi u sferi kulture i stvaralaštva su bili pozvani, pored članova Komisije CK SKH za idejna pitanja i informiranje, te nekoliko drugih članova CK SKH i CK SKJ, književnici, dramski i filmski umjetnici i kritičari u tim granama umjetnosti, te glavni i odgovorni urednici dnevnih i tjednih informativno-političkih glasila, ukupno 162 sudionika. Savjetovanje je, kako stoji u uvodu tematskom bloku autoriziranih izlaganja što ga je objavio časopis Naše teme, imalo velik odjek u javnosti, a pojavila su se i neka »kontroverzna mišljenja«.

U izlaganju ću predstaviti one teze iz ukupno 36 objavljenih izlaganja koja se referiraju na prostor koji danas nazivamo popularnom kulturom te ih, potom, položiti na okvir u to vrijeme već paradigmaticiranih promišljanja popularne kulture, što ih je nudila europska lijeva inteligencija na predlošku britanskih kulturalnih studija.

dr. sc. Ines Prica, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb:

Dosadašnji dometi etnološkog istraživanja socijalizma i postsocijalizma u Hrvatskoj

Rad je svojevrsna evidencija dosadašnjega rada, rezultata, ali i problema istraživanja socijalizma i postsocijalizma u hrvatskoj etnologiji. Bit će predstavljen temeljni teorijski okvir, dosadašnja objavljena istraživanja i novi projekt istraživanja «Postsocijalizam i kulturni subjekt».

dr. sc. Tea Škokič, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb:
Seks i grad: transformacije intimnosti u kontekstu urbanog prostora

Izlaganje nastoji ocrtati okvir za istraživanje transformacija intimnosti u urbanim sredinama 20-tog stoljeća u Hrvatskoj. Pod intimnošću se podrazumijeva, s jedne strane diskurs o ljubavi i seksualnosti, a s druge strane konkretno obilježavanje gradskih mjesta za njihovu fizičku realizaciju (od ulica crvenih lampiona, šetališta zaljubljenih do trase gay pride povorke).

doc. dr. Aleš Gačnik, ZRS Bistra Ptuj, Ptuj:

Modifikacije, metamorfoze in inovacije v pustnih tradicijah kot raziskovalni, muzeološki in turistični fenomen

Kultura mask in maskiranja je odlično raziskovalno okolje za testiranje različnih metodologij in programskih usmeritev v etnologiji, kot znanosti o zgodovini, sedanosti in prihodnosti načina življenja. Na primeru raziskovanja pustnih tradicij, njenih modifikacij, metamorfoz in inovacij želi avtor opozoriti na globalne strateške probleme in dileme na področju varovanja, raziskovanja in komuniciranja različnih tradicij ter na vključevanje le-teh v različne oblike trajnostnega razvoja. Avtor je prepričan, da tisti, ki ne sledijo preobrazbam in spreminjanju tradicij, le-teh ne morejo ustrezno analizirati in vrednotiti. S tem pa posledično zmanjšujejo razvojno moč tradicij in njihovo sodobno poslanstvo.

doc. dr. Mojca Ramšak, Zavod - Center za biografske raziskave, Ljubljana:
Kakšni so slovenski rituali napadov na čast in dobro ime?

Glavni cilj referata je predstavitev izbranih vidikov iz vsakdanjega življenja Slovencev, ki se nanašajo na pojmovno zvezo čast in dobro ime. Čast in dobro ime sta družbeno ideološki kategoriji, ki osvetljujeja intimne strahove in skrbi posameznikov ter skupnosti. Dejavnosti v zvezi s častjo in dobrim imenom se intenzivneje aktivirajo v trenutkih osebnih in družbeno-političnih nestabilnosti, v času naravnih nesreč ter v času pomanjkanja informacij.

Načrtno petletno preučevanje časti in dobrega imena oz. vzorcev obnašanja ter govorjenja, ki je povezano s tem, je izrisalo poseben vzorec, ki se spreminja glede na spol, starost, poklic, družbeni status, osebne nagnjenosti in kraj, kjer je kdo pognal svoje korenine. Ponavljanje in izpostavljanje retoričnih in kulturnih oblik, ki se nanašajo na čast in dobro ime določajo interpretacije, prepričanja in stereotipe o drugih, so sredstvo za medsebojno primerjavo, označujejo vrednost družbenih praks v različnih okoljih in paradokсно -- ustvarjajo red med vsakodnevnimi, na videz nepovezanimi dogodki.

doc. dr. Vjera Bonifačić, Tekstilno tehnološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zavod za dizajn i projektiranje tekstila i odjeće, Zagreb:

Prema definiciji kulture odijevanja: Suvremena teoretska promišljanja i nova područja istraživanja

U prvom dijelu izlaganja predstaviti će se odabrane teoretske rasprave o odijevanju koje u recentnoj anglo-američkoj literaturi u zadnjih 15-tak godina doživljavaju nagli razvoj. Naglasak će biti prvo na tome zašto je odijevanje, kao izuzetno značajan dio materijalne kulture, sve do 1980-tih godina bilo relativno zanemarivano i teoretski nerazvijeno područje unutar disciplina povijesti umjetnosti i dizajna (McLeod, 1994; Taylor, 2002; Wigley, 1994), a unutar disciplina antropologije i etnologije ograničeno natkzv. "tradicijski" tekstil i odjeću (Schneider, 1987; Wolf, 1982, Bonifačić, 1997). U drugom dijelu predavanja predstaviti će se izbor novih teoretskih pristupa i smjernica u istraživanjima tekstila, odjeće i odijevanja, a koja otvaraju nova i interesantna područja istraživanja (Breward, 2003; Bonifačić, 1999; Taylor, 2002; Taylor, 2004; Weiner & Schneider, 1989). Vidjeti ćemo da je danas naglasak ne samo na očuvanju elitne mode kroz povijest, niti samo "izvorne" narodne nošnje i tradicijskih ručno izrađenih tekstilija i njihovih značenja, nego upravo suprotno na istraživanjima procesa globalne trgovine tekstilnim materijalima, industrijalizacije proizvodnje tekstila i odjevnih predmeta, kao i kompleksnih procesa modernizacije društava koji su postupno mijenjali materijalne karakteristike tekstila i odjeće, i možda još važnije ulogu odijevanja u organizaciji društvenog života kako u urbanim tako i u ruralnim područjima. Na kraju će se dati kratak pregled dosadašnjih autoričinih publikacija unutar etnoloških istraživanja u Hrvatskoj, i predstaviti nove smjernice za budućnost.

Zvezda Koželj, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana: Sodobne usmeritve etnologije v varstveni dejavnosti

V prispevku izpostavljam:

- ne dovolj izrabljeno vlogo etnologov konservatorjev,
- potrebo po njihovih dodatnih strokovnih zadalžitvah in
- njihovo vsebinsko strategijo v prihodnosti.

Etnologiji kot bazični znanstveni disciplini in varstveni dejavnosti nasploh, se odpirajo novi izzivi, še zlasti na področjih:

- varstva vsega kulturnega okolja (ne samo kulturnih spomenikov in kulturne dediščine),
- ohranjanja kulturne dediščine in kulturne različnosti (kot dveh od štirih antiglobalizacijskih mehanizmov poleg varstva okolja in varstva človekovih pravic),
- raziskave, interpretacije, posredovanje pomenov kulturne dediščine (ne samo 'klasičnih' kulturnih, ekonomskih, družbenih, prostorskih, ampak tudi 'aktualnih' političnih, družbeno in prostorsko povezovalnih ter razvojnih v najširšem smislu),
- komunikacije, mediacije, marketinga (z lastniki, upravljavci, predstavniki lokalnih skupnosti, državnih resorjev, nevladnih organizacij itd.) in
- načrtovanja regionalnega razvoja ter prostorskega planiranja.

V nadaljevanju utemeljujem in tolmačim še posebno naslednje etnološke usmeritve:

- Etnologija lahko in mora po eni strani predstaviti raziskave negativnih učinkov globalizacije (kot so še zlasti na finančnih sredstvih in osebni koristi razrasli problemi populizma, potrošniške miselnosti in nacionalizma) ter po drugi strani vplivati na vsebino strokovnih varstvenih izhodišč kot odgovor na nevarnosti svetovnih globalizacijskih procesov - kot njegovo nasprotje. Na ta dejstva nas opozarja še zlasti Resolucija o vlogi kulturne dediščine in izzivu globalizacije, Portorož 2001. Ne nazadnje nas na to opozarja tudi Univerzalna deklaracija o kulturni raznovrstnosti, ki med drugim ugotavlja tudi pomembno dejstvo, da proces globalizacije, pospešene s hitrim razvojem novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij - četudi postaja izziv za kulturno raznovrstnost - ustvarja pogoje za ponoven dialog med kulturami in civilizacijami.
- Politika, zakonodajalci in širša varstvena stroka se ne zavedajo dovolj dejstva, da je prav etnologija osrednja veda v spomeniškem varstvu v primerjavi z ostalimi, ki celo spodbuja celovit pristop pri obravnavi interdisciplinarnih nalog v celostnem ohranjanju dediščine in pri celoviti obravnavi razvoja zavarovanih območij in podeželja.
- Sodelovanje pri načrtovanju trajnostnega razvoja dediščine že poteka, možnosti študija primerjalnih perspektiv in soodvisnosti z internacionalizacijo pa omogoča še posebno naša vključitev v Evropsko unijo.

Le - te naloge lahko navežemo tudi na aktualne intelektualno - politične izzive, na katere se mora odzvati slovenska etnologija:

- potreba po samorefleksivnosti - kot njeno osrednje vprašanje,
- teoretski in metodološki holizem - sinergija etnološke in spomeniškovarstvene doktrine,
- soočenje z vertikalno in horizontalno integracijo - na nivoju družbenih sprememb in našega 'sledenja' le - teh,
- ubranitev univerzalnih človekovih pravic - (še posebno) v smislu pravic vsakega posameznika do dediščine.